Rudi Mlinar

KOROTAN V SRCU

Biografski roman o
Josipu Šašlu

Mohorjeva
Celovec

Rudi Mlinar

Korotan v srcu

Biografski roman o Josipu Šašlu

Mohorjeva
Celovec

Za novo leto 1961 je šel upokojeni sodnik Josip Šašel z ženo Terezijo s Prevalj na obisk k sinu Jaroslavu in hčerki Tatjani v Ljubljano.

Že vse od prvega novembra, ko je šel pozno popoldne, že pod večer, sam nazaj na pokopališče na Faro, k cerkvi Marije na jezeru, se ni dobro počutil. Ker ni hotel vznemirjati žene, kajti vedel je, kako si želi, da bi vsaj nekaj pomladnih dni preživela pri sinu in hčerki, je svoje slabo počutje prikrival.

Vedno pogosteje je imel težave pri opravljanju male potrebe.

Zdravnik mu je predpisal neka zdravila, ki pa niso pomagala, zato ga je poslal na pregled v bolnišnico v Slovenj Gradec. Tam so ugotovili, da ima raka na mehurju.

Pod nujno je bil napoten v Ljubljano.

Žena je šla z njim in je, potem ko so ga sprejeli v bolnišnico, odšla k sinu. Ni se hotela vrniti domov v Prevalje in je sklenila, da bo ostala v Ljubljani.

V bolnišnici se je vse odvijalo zelo hitro; vozili so ga iz ene ambulante v drugo, preklapljali z enega aparata na drugega. Zdravniki so ga pregledovali, bolniške sestre so mu nudile pomoč, slekle so ga, oblekle v bolniška oblačila in ga skupaj s posteljo, na katero so ga položili, odpeljale po dolgem hodniku na bolniški oddelek.

Dobil je nekaj injekcij, priključili so ga na kapalno infuzijo in znašel se je v manjši sobi s štirimi posteljami.

Naslednjega dne so prišli sin, hčerka, žena in snaha Ana ter vse tri vnukinje na obisk. Skozi na pol zaprta vrata jih je videl, ko so se pogovarjali z zdravnikom. Od daleč je na njihovih obrazih opazil zaskrbljenost.

Potem so stopili v sobo in se razvrstili okoli postelje. Tokrat so se vsi trudili, da bi bili videti brez skrbi, kar je bilo v popolnem nasprotju s tistim, kar je slišal ob pogovoru z zdravnikom.

Česa drugega tudi ni pričakoval. Hoteli so ga potolažiti, ohrabriti in mu povrniti upanje, da se mu bo zdravje povrnilo.

Vračal jim je nasmehe, prikimaval, povedal nekaj besed, a še te s težavo. Delal se je, da jim vse verjame.

Gledal je vnukinje, ena je bila lepša od druge, tako lepih iskrečih oči, ki pa so ga tokrat gledale zaskrbljeno.

Da bi jim vsaj malo vrnil nasmehe na obrazke, je z nekoliko narejenim nasmehom rekel: »Deklice moje, ali se še spomnite, kaj sem vas učil jeseni, ko sem bil na obisku?«

Dekleta so se spogledala in potem je Barbara pokimala.

»Pesmico si nas učil peti.«

»Res je, pesmico sem vas učil. Katero pa?«

»Zdravljico,« je počasi rekla Monika in pogledala sestri, če ji bosta pritrdili.

Pokimali sta.

»Bi mi jo zapele? Seveda, če ste si jo zapomnile …«

Jaro je stopil k hčerkam. »Seveda jo znajo. Doma smo jo še večkrat zapeli, pa tudi druge pesmi so se že naučile. Ko prideš domov, ti jih bodo zapele.«

Zavzdihnil je.

»Ampak tisto, Prešernovo, naj mi le zapojejo zdaj. Saj mi jo boste?«

Ko so dekleta pogledala mater, jim je pokimala.

»Bom jaz začela, samo začela, naprej pa jo boste pele same. Prav?«

Ana je začela:

Spet trte so rodile,

prijatlji, vince nam sladko …

Dekleta so začela peti. Sprva še boječe, a z vsako vrstico bolj smelo in odločno.

Ni se mogel premagati, po licu so mu začele polzeti solze in skozi megleno zaveso je zaznal, da je bilo odraslim nerodno, ko so to videli.

Nelagodno so obračali glave in se ozirali po sobi.

Ko so deklice končale, so se zardelih obrazov stisnile k mami.

»Hvala,« je s težavo spravil iz sebe.

Začeli so se poslavljati.

»Zdravnike poslušaj in upoštevaj, kar ti bodo rekli!« mu je naročila žena.

»Ko prideš domov, ti bodo punce zapele še vse druge,« je navrgel sin.

»Jutri te bo kdo od nas znova obiskal. Samo povej, če še kaj potrebuješ,« je dodala Tatjana.

Odkimal je. »Vse imam …«

»Pomahajte dedku,« je deklice opozorila mama.

Deklice so pomahale in stekle proti vratom, odrasli so šli za njimi.

»Drži se, vse bo še dobro,« je rekla žena in mu v slovo stisnila roko, nato pa pohitela za svojimi.

Vedel je, da je od njega odšla z lažjo na ustnicah.

Gledal je v obešeno steklenico s prozorno tekočino, kako ta po cevki kapljo za kapljo doteka v njegovo žilo.

Ob njem se je po nekem času, saj niti ni vedel, koliko minut je minilo, morebiti celo ura ali več, ustavil zdravnik.

Resen mož srednjih let z očali, redkih las, v slepeči belini in z značilnim nasmehom, ki je bil znak naučene prijaznosti v odnosu med zdravnikom in pacientom.

Tudi vprašal ga je tako: »Kako se počutite, sodnik Šašel?« Ta naziv bi lahko mirno izpustil, že leta ni bil več sodnik.

Rad bi rekel, da dobro, saj se je v resnici počutil neprimerno bolje kot doma.

»Vi mi povejte, kako je!« je spretno obrnil vprašanje.

Zdravniku je izginil nasmeh z obraza, zresnil se je. »Rak se je razširil in ne moremo vas več operirati, imate tudi srčno popuščanje …«

Tako nekako je slutil. »Kaj sledi?« je vprašal. Hotel je jasen in zanesljiv odgovor. Ko je videl, da se zdravnik obotavlja, se je njegov sum potrdil, da je naslednje besede izrekel brez strahu: »Nočem lažnih obljub, dovolj sem star, da vem, da je moje stanje resno. Kako dolgo bom še živel?«

Zdravnik se je nasmehnil. Njegova neposrednost mu je olajšala razmišljanje ob odgovoru, da se mu ni bilo treba ne izmikati ne lagati in dajati lažnih obljub. »To ve samo Bog.«

»To je že res, a kaj veste vi?«

»Vaše stanje je resno. Ste žal med tistimi, ki se jim stanja ne da več popraviti, lahko le zavremo napredovanje, ga upočasnimo, ne moremo pa ga pozdraviti. Statistika, če vas zanima, kaže, da večina takih bolnikov umre v prvih treh do štirih mesecih.«

Ni bil presenečen, hvaležen je bil zdravniku, da mu je povedal resnico.

»Hvala za iskreno besedo.«

»Tega vam morebiti ne bi smel povedati, a videl sem, da ste človek, ki želi vedeti resnico. Navsezadnje ste bili k resnici že poklicno zavezani, saj ste bili sodnik.«

»Prav ste povedali. Zato sem vam hvaležen.«

Zdravnik je sočutno pokimal, se obrnil in zapustil sobo.

Ostal je sam …

Ne, ni bil sam.

Na sosednji postelji je ležal mlad moški. Z njegovega bledega obraza so gledale globoko vdrte oči, ki so bile še vedno živahne in radovedne ter so iskale stik z njegovimi. Tako kakor on je bil tudi mladenič priklopljen na neke aparate, a se je navkljub njim trudil, da bi zbudil njegovo pozornost.

Najprej se mu je izmikal, saj ni čutil nobene potrebe po pogovoru z njim.

»Slišal sem, kaj vam je rekel zdravnik. Vi pa ste tako mirni, kot da greste že jutri domov,« ga je s slabotnim glasom ogovoril mladenič.

Tedaj ga je pogledal. »Ko boste vi tako stari in vam bo zdravnik povedal, kar je meni, boste po vsej verjetnosti tudi mirni.«

Bolnik na sosednji postelji se je žalostno nasmehnil. »Žal jaz po tem, kar vem, ne bom nikoli dočakal vaših let.«

»Kako da ne?«

»Vem, kaj sem rekel. Kot vidim, ste učen človek, zdravnik je rekel, da ste bili sodnik, gotovo imate veliko spominov.«

Zdrznil se je. »Spominov, pravite? Res sem jih začel pisati že pred leti, a jih nikoli nisem dokončal.«

»Dokončajte jih sedaj.«

Globoko je zavzdihnil. »Za to je prepozno. Mogoče ne po času, ampak nimam nobene prave volje za to. Preveč podrobno sem se lotil, pisanja spominov namreč. Stoletje nazaj, pa še več, sem raziskal svoje korenine, opisal sem vse, kar se je dogajalo v družini, kraju, pokrajini. Poklicna deformacija pač, meni, kot sodniku, se je zdel vsak detajl pomemben, na koncu se je izkazalo, da so pomembni samo nekateri mejniki, ki usmerjajo življenjsko pot, te pa sem tedaj spregledal.«

Mladenič je pokimal. »Ko vas tako gledam, se spominjam svojega starega očeta, kolikokrat je sedel k moji postelji in mi pripovedoval svoje dogodivščine. Zdaj ko bi ga najbolj potreboval, ga žal ni več med živimi. Zelo ga pogrešam. Danes se mi zdi, da me usode drugih, ki so šli skozi moje življenje po mnogo daljši poti, kot bo moja, pomirjajo, na neki način se mi zdi, da se tudi moje življenje s tem podaljšuje, kot da tudi sam postajam del njihovega življenja.«

Pogled mu je skozi okno ušel v jasen zimski dan.

Kako je že rekel ta mladi mož? Prigode drugih mu podaljšujejo življenje; torej bi mu tudi moji spomini lahko podaljšali življenje. Mene pa bi rešili krivde, ki me stiska okoli srca, ker jih nisem dokončal.

»Bi bili pripravljeni, da se z menoj sprehodite skozi moje življenje?« je sodnik naposled spregovoril.

Mladeniču so zatrepetale ustnice in vneto je pokimal, skušal se je dvigniti v sedeč položaj, a je takoj omahnil nazaj v vdolbino svoje vzglavne blazine.

»Bi res hoteli?«

»Zakaj pa ne! Ampak ne danes. Preveč sem utrujen. Mogoče jutri, če se bom bolje počutil. Zelo rad vas bom poslušal.«

»Škoda, da so moji napisani spomini ostali doma, v Prevaljah,« je rekel. »Mogoče je tako še bolj prav, se vsaj ne bom ustavljal ob vsaki malenkosti …«

Po teh besedah je sodnik utihnil in utonil v neko sivino, ki se je, vsaj tako se mu je zdelo, razgrnila v sobi.

Pripeljali so večerjo, le malo hrane je spravil vase, samo žejen je bil. Sestra mu je zamenjala kapalno infuzijo z novo in dobil je še neke tablete. »Da boste lažje zaspali,« mu je pojasnila.

Ko se je vse umirilo in so ugasnile luči, je začel toniti v sivino sobe. Trudil se je, da bi ostal buden. Začel je premišljevati, kako bo izpolnil obljubo, ki jo je dal mladeniču na sosednji postelji.

Kar nekoliko žal mu je bilo, da se je prenaglil z njo.

»Saj ne bom zmogel, ne bom se vsega spomnil, preveč je, predaleč je že vse …«

Odnašalo ga je, kakor da je na čolnu sredi morja in ga valovi nosijo v neznano.

Potem pa je že v polsnu, z dotiki valov ob stranice čolna, zaslišal nekoga govoriti …

Presenečen je spoznal, da sliši samega sebe.

* * *

V tem času je z Ramovševo pomočjo izšlo moje obširno delo, ki je bilo bralcem predstavljeno z besedami:

ŠAŠEL J. in RAMOVŠ F.: NARODNO BLAGO IZ ROŽA. Izdalo (kot prilogo k Časopisu za zgodovino in narodopisje) Zgodovinsko društvo v Mariboru. Maribor 1936–1937. V. 8". 121 str. (Arhiv za zgodovino in narodopisje. II.) Gradivo, zbrano v tej publikaciji, je verno po govorici, običajni v Slovenjem Plajberku, zapisoval dr. J. Šašel, po nasvetih in opombah univ. profesorja Fr. Ramovša še to in ono besedo, naglas, zvezo i. t. d. ponovno kontroliral in za njim večje odstavke na glas bral (str. 3). Prireditev zapiskov v točni fonetični pisavi je prevzel prof. Ramovš. Občina in fara Slovenj Plajberk leži visoko v bregu, stisnjena na severnem pobočju Karavank na Koroškem in meji na Jugoslavijo od Ljubelja do Stola. Hiše in koče v teh dolih in dolcih so raztrošene, rod maloštevilen in reven; svet za poljedelstvo ni ugoden, živinorejo pa utesnjujejo obširna gozdna veleposestva (str. 1). Vendar pa pripoveduje pravljica o gornjem možu (str. 4), da so »Plajberžani nekoč samo živino redili, polje obdelovali, pa od tega živeli«.

Ponosen sem bil, da je ta obširen zapis, ki sem ga leta dolgo skrbno pripravljal in urejeval s pomočjo profesorja Ramovša, začel izhajati kot priloga časopisa in je bil tako na razpolago bralcem tu in tam čez, v mojem Rožu.

Že pred tem sem sporočil domov v Plajberk, da bo to delo začelo izhajati, in jim obljubil, da jim bom vsakič pos-

lal prilogo, da jo bodo lahko brali doma in dali naprej drugim domačinom.

Vsi naj se zavejo svojih korenin in naj jim bo spodbuda, da ohranijo govorico in ne pozabijo, kdo so in od kod so.

Srčno sem upal, da bodo moji zapiski našli dober sprejem med bralci in okrepili narodno zavest Slovencev v Rožu in na celotnem Koroškem, kjer živijo Slovenci. Sploh v času, ko je bil pritisk na Slovence tam vsak dan hujši, ko so jim bile kratene vse pravice, ki so jim bile obljubljene in so marsikoga v času plebiscita tudi zapeljale, da je oddal glas Avstriji. Poznal sem rojake na Koroškem, ki so mi to priznali in obžalovali.

Ponosen sem bil, da je toliko vloženega dela in truda obrodilo sad, ki bo ostal zanamcem in njihovemu vedenju, kako se je nekoč živelo na Koroškem in kateri jezik so govorili. Izvedeli bodo, da so tam živeli Slovenci in ne neki vindišarji, kot je hotela prikazati nemška stran.

Upal sem, da sem s svojim poizvedovanjem, raziskovanjem in zapisovanjem iztrgal pozabi veliko poimenovanj, šeg in navad, opisov bolezni in marsičesa drugega. Upal sem, res sem upal …

Bil sem izjemno ponosen na koroško slovensko zgodovino, na preproste, a srčne ljudi, ki so na robu slovenskega ozemlja kljubovali vsem temnim oblakom, ki so se valili od nemških sosedov. Oblakom, ki so grozili, da bodo prekrili in uničili vsako drugo misel, razen tiste o veliki Nemčiji, kjer ne bo prostora za nikogar drugega kakor za domovini zveste Nemce.

Z obžalovanjem sem spremljal razvoj v Nemčiji, ki ga ne tisk ne politiki niso jemali resno. Dogajalo se je enako

kakor pred plebiscitom, ko je bila prav brezbrižnost odgovornih vsaj delno kriva, da je Avstrija dobila več glasov kot Jugoslavija … kot Slovenija.

Ko sem delo še enkrat prebral, sem opazil, da še veliko manjka, da še nisem izčrpal vsega.

Žena ni delila navdušenja nad delom z mano. Tega tudi nisem pričakoval, bil pa sem vesel, da je vsaj sin prebral in se o tem pogovarjal z menoj.

* * *